

DEN GUDELIGE BEVÆGELSE I SYDVESTSJÆLLAND.

Af

Aa. Lambert-Jensen.

I de første 10 Aar efter dens Frembrud 1830-40.

Omtrent paa samme Tid som Grundtvig tog Kampen op mod Rationalismen opstod rundt om i Landet vakte Kredse, der søgte sammen til Husforsamlinger, fordi deres aandelige Behov ikke tilfredsstilledes af den rationalistiske Forkyndelse, der lød i de fleste Kirker. De blev derfor paa en vis Maade Forbundsfæller i Striden, skønt han længe ikke yndede dem.

Dette Lægmandsrøre, der ikke alene blev Aarsag til en kristelig Vækkelse, men ogsaa indeholdt Spiren til den Rejsning af Folkelivet, som fandt Sted i 2den Fjerdedel af det 19. Aarhundrede, fik for Sjællands Vedkommende sin største Udbredelse i Sydvestsjælland, især paa Holsteinborgeggen. De første 4-5 Aars Historie er skrevet af Lindberg i hans Tidsskrift „Den nordiske Kirketidende“. Af den øvrige Tids Udvikling, 1833 til ca. 1880, findes kun spredte Meddelelser i

Blade og Tidsskrifter, men ingen sammenfattende Fremstilling. Paa disse og især paa et Materiale, der er tilvejebragt af denne Afhandlings Forf. ved Indsamling af mundtlige Meddelelser hos ældre Folk i de Sogne, der ligger nær Holsteinborg, især Kvislemark, Fyrendal og Venslev samt Bisserup By, er denne Fremstilling af de gudelige Forsamlingers Historie bygget.

De gudelige Forsamlinger har deres Forudsætning i nogle maalbevidste, fromme Mænds Virke i Aarene før 1829, da den opstod. Blandt dem er der især Grund til at nævne Skoleholder J. M. Kastrup, Førsløv, Smed Daniel Hansen, Menstrup, Greve F. A. Holstein, samt Skolelærer Rasmus Sørensen, Venslev. De var Forløbere for den og øvede en Johannesgerning for saa vidt som de ved deres kristelige Vidnesbyrd og deres Livs Vandel banede Vej for dem. Af de 4 Mænd døde den første faa Aar før Opvækkelsen kom, og den anden mødte den i sit Livs Aften. De to sidste sluttede sig til dem; Greve Holstein som dens Beskytter overfor Øvrighedens Overgreb, R. Sørensen som en af dens første Førere.

Langt den ældste — og maaske den, der har beredt Jordbunden bedst — er Johannes Mathiessen Kastrup. Han var Nordmand af Fødsel og blev 25 Aar gammel Medhjælper hos Skoleholderen i Sneslev, Førsløv Sogn, i 1775. Senere fik han Embedet og virkede her til 1818.¹⁾

Midt i en aandelig gold Tid stod han som en helhjærtet luthersk Kristen og øvede en Paavirkning,

1) Johs. C. Jessen: V. og Ø. Flakkebjerg Herreders Skolehistorie 226.

Den gudelige Bevægelse i Sydvestsjælland. 113

ikke alene i sit Distrikt, men langt ud over Sognets Grænser, der satte rig Frugt. Han har efterladt sig det Vidnesbyrd, at han var „en opvakt, troende Mand, hvis kæreste Beskæftigelse i Fritimer er at omgaas Guds Ord og anden god Læsning“. ¹⁾)

To Gange havde han Visitats, i 1800 og i 1808. Biskoppen var ovenud tilfreds med Undervisningen. Han lod ham katekisere med Børnene over Ordet fra Præd. 12.1: „Tænk paa din Skaber i Ungdommens Dage, førend de onde Dage kommer og Aarene nærmer sig, om hvilke du vil sige: I dem har jeg ikke Behag!“ Biskoppen blev saa bevæget over den hjertelige Maade Skoleholder Kastrup talte med Børnene paa, at han erklærede, at saadan Lærer havde han ikke fundet før paa Sjælland. ¹⁾)

Skoleholder Kastrups ældste Datter, Martha, blev gift med Smed Daniel Nielsen i Menstrup omkring Aar 1800. Han havde ikke faaet „virkelig og sand Vækkelse og Oplysning i Religion“ paa det Tidspunkt han blev gift. Men under Svigerfaderens Paa-virkning blev han vakt.

Det gik til paa følgende ejendommelige Maade.

Johs. Kastrup og Smed Daniel skulde til Bryllup med Kastrups Bror i Brøderup ved Præstø. Daniel vilde skaffe Køretøj, men Svigerfaderen mente, at de kunde spare den Udgift og tilbagelægge de 8 Mil, der var frem og tilbage, til Fods. „Jeg skal nok faa en med, der forkorter os Vejen,“ tilføjede han. ²⁾)

Og saa begav de sig afsted.

Det blev nok en af de mærkeligste Fodture, der

1) Haandskreven Familiebog (ejes af Husejer J. Hansen, Tornemark).

2) Ovennævnte Familiebog.

er gjort mellem Næstved og Præstø. Daniel erklærede siden, at hele Turen forekom ham ikke længere end fra Menstrup til Sneselev. Kastrup gav sig nemlig til at fortælle om den hellige Skrift. Paa Vej hen fortalte han om de gamle Profeter og forklarede, hvorledes de alle viser frem til Frelsen i Jesus Kristus. Paa Hjemvejen talte han om de fire Evangelier og paaviste, at Frelsen *er* kommet ved Jesus Kristus og hans Død og Opstandelse.

Da Smeden kom hjem lykkedes det ham at opspore en Bibel hos en Husmand i Marvede Sogn. Den laante han, og blev nu en ivrig Bibellæser. Om Vinteren ved en Tællepraas i de lange Aftener, om Sommeren efter Fyraften i det svindende Dagslys kunde Folk se ham fordybet i Læsning.

Smed Daniel Nielsen og Hustrus Hjem blev et Eksempel for mange. De boede i Menstrup til ca. 1840. Og da Forsamlingsfolkene omkring 1831 begyndte deres Opbyggelser her, har de utvivlsomt fundet aabne Døre.¹⁾ Deres Søn, Hans Danielsen, blev senere en af Forsamlingsfolkenes mest begavede Ordførere (se p. 127).

Den tredie af Pionererne i det aandelige Liv, Greve F. A. Holstein, var opdraget i Overensstemmelse med den wolfiske Filosofis Idealer, ifølge hvilke Kristendomskundskab blev fortrængt til Fordel for Paragrafer med filosofisk Moral af rationalistisk Anstrøg.²⁾ For sit dybere Gemyt fik han i Barndommen ingen Næring, naar undtages det hans Mor gav ham, men maatte nøjes med de Smuler den kolde Ratio-

1) Forannævnts Familiebog.

2) I. A. Holm: Frederik Adolph, Greve af Holstein. 1843. S. 4 ff.

nalisme tillod ham at opsamle. Senere udvikledes han til mere positivt Livssyn ved Læsning af Pietisten Francke,¹⁾ som han tilegnede sig paa selvstændig Vis; det rettroende og mystiske Moment blev fremherskende.

Han indsaa, at han ikke alene burde tage sig af sine Fæsteres og Tjeneres timelige Behov, men ogsaa af deres aandelige. Han havde Kaldsret til en Række Kirker og Skoler. Og denne Ret benyttede han til, efterhaanden som Embeder blev ledige, at kalde vakte Præster og Lærere. Lærerembedet i Venslev besatte han med Lærer Rasmus Sørensen 1827. Ved at læse et Par af hans Skrifter havde Greven faaet Interesse for ham; og han blev ikke skuffet. Sognepræst Gallsciøtt i Hyllested og Venslev var en udlevet Olding, han bad den unge Lærer prædike for sig. Saaledes kom R. Sørensen snart til at optræde som Prædikant, omend paa en lidt usædvanlig Maade. Og da Forsamlingsbevægelsen to Aar senere tog sin Begyndelse var han — der ved sit Vidnesbyrd i Kirken havde beredt dens Indgang — vel den første fra Venslev, der sluttede sig til den som en af dens Førere.

Saaledes var Forholdene, da en Fæstegaard i Venslev Sogn i 1829 blev ledig. En ung, vakt Fynbo, Rasmus Ottesen, der engang havde været paa Besøg paa Egnen, fordi han havde hørt, at der var en troende Greve, Præst og Lærer i et Pastorat, søgte og fik den. Han blev stærkt anbefalet af Præsten, Pastor J. A. L. Holm, Kapellan i Hyllested, som

1) I. A. Holm: Frederik Adolph, Greve af Holstein. S. 221.

Greven to Aar før havde kaldet til Embedet. Kort efter sin Ankomst til Venslev holdt R. Ottesen den første Forsamling.¹⁾ Den var meget beskeden! Og dog blev den Begyndelsen til de mange Opbyggelser, der i de følgende to Menneskealdre holdtes der og i omliggende Sogne.

Tilstede var kun han selv og hans Husstand samt et Par Venner fra Bisserup, og Pastor Holms Karl.

Dette skete 4. Søndag i Advent 1829. Næste Sønd. holdt Rasmus Ottesen atter Opbyggelse i sit Hjem. Og da var der foruden disse tre fremmede endnu to Mænd fra Bisserup; og desuden hans Nabo med Familie. Alle disse deltog i hans Andagt.

Fra denne Tid blev der vekselvis hveranden Søndag holdt Møde i Venslev og Bisserup. Engang imellem besøgte Skolelærer R. Sørensen disse Møder, men da han havde Kirkesangertjenesten baade i Venslev og Holsteinborg Kirker, fik han let Forhindringer. R. Ottesen indrettede det saaledes med Forsamlingerne i de to Sogne, at han holdt Opbyggelse i det Sogn, hvor der var Førstegudstjeneste, saa kunde alle høre Præsten i den Kirke han først prædikede i.

Saaledes begyndte de gudelige Forsamlinger i denne Del af Sjælland. De forløb helt i Fred de første Maaneder. Der var da heller intet særligt opsigtsvækkende ved dem ud over, at det i de Tider var ganske usædvanligt, at der holdtes kristelige Møder og i Særdeleshed, at de lededes af en Lægmand. Man brugte i Reglen Brorsons Salmebog: Troens rare Klenodie (Pastor Holms Udgave). Var Salmerne

¹⁾ I. P. Jensen: Rasmus Ottesen (S. A. Aab. XI 73).

lange, læste man Halvdelen højt og sang Resten af Versene. Derpaa læste en eller anden en Prædiken af Luthers Postille; undertiden læste man ogsaa Dagens Epistel og talte sammen om det læste. Forsamlingerne begyndte Kl. 2-3 om Eftm. og ophørte inden Kl. 6.

Man skulde ikke tro, at nogen kunde have noget imod dem. Ikke desto mindre kom Rasmus Ottesen allerede i Foraaret 1830 i Fortræd for en Forsamling han havde holdt 2. Paaskedag i Bisserup.

En af dem, der sluttede sig til Bevægelsen, var paa det Tidspunkt blevet syg og havde derfor bedt Vennerne om at samles hos sig, da han ellers ikke kunde deltage i Andagten.

R. Ottesen ledede den og holdt en Tale efter at have læst Evangeliet og en af Luthers Prædikener op. Mens han talte, kom en fornem Herre ind og satte sig. Men det anfægtede ikke Taleren, der fra Fyn var vant til, at ogsaa finere Folk kom tilstede; og han fortsatte indtil Vedkommende afbrød ham, præsenterede sig som Grevskabets Læge, Dr. Schmiegelow, og meddelte, at han ønskede at tilse den syge.

Bagefter vexlede han nogle Ord med de tilstedeværende og tog saa Afsked; det hele foregik i Fordragelighed. I Ottesens Tale var intet udæskende. Han tog sit Udgangspunkt i 2. Paaskedags Evangelium og talte om, at Jesus tog sig af sine svage Disciple, efter at han var opstaaet, men endnu ikke faret til Himmels. Derpaa udviklede han, hvorledes Herren begyndte at omgaas dem gennem Ord, idet de to Emauiter ikke kendte ham, skønt han vandrede ved Siden af dem; ja ikke engang, skønt deres Hjerter brændte, da han talte til dem, ikke før han

brød Brødet for dem, „og,“ sagde R. Ottesen, „vi saaledes og er bedst tjent med at kende og tilegne os ham der, hvor han giver os i Brødet sit Legeme at æde, og i Vinen sit Blod at drikke, til vore Synders Forladelse“.

Alligevel anmeldte Lægen Forsamlingen, hvad Greven senere meddelte Ottesen. Der kom dog intet ud af det, velsagtens fordi han stillede sig paa de opvakte Side.¹⁾

1831 holdtes den første Forsamling i Haarslev. Og samme Aar fandt en Begivenhed Sted i Nabo-sognet Venslev, der vakte en Del Opsigt

Anders Frederiksen af Venslev, der var blevet vakt, holdt Bryllup med en ung Pige fra Fyn. I den Anledning var en halv Snøs Forsamlingsfolk fra Fyn kommet herover. Det var Trefoldigheds Søndag. Pastor Holm bad Ottesen sørge for, at der ikke ved Brylluppet blev holdt Taler og lange Bønner. „Men syng,“ sagde han, „det maa I, saa meget I vil, det skal ingen forbyde“. O. refererede Præstens Ord for Gæsterne. Men ud paa Aftenen gled Samtalen ind paa aandelige Spørgsmaal. De livlige Fynboer fik Munden paa Gled og glemte Advarselen; og Ottesens Tavshed æggede dem stærkere til at tale om aandelige Ting paa deres egen Vis.

Efter dette blev O. og Rasmus Sørensen enige om at anmelde Forsamling for Sognepræsten i Henhold til Plakat af 13. Jan. 1741.

Dette skete 4. Juni 1831.

¹⁾ Dr. Schmiegelow boede i Fyrendal, død 45 Aar gammel den 30. April 1830, altsaa kort efter Anmeldelsen (maaske kan dette, Hovedvidnets Dødsfald, have medvirket til, at Sagen henlagdes).

Den gudelige Bevægelse i Sydvestsjælland. 119

Denne Forordning foreskrev, at Forsamlinger i Almindelighed kun maatte finde Sted, naar Sognepræsten var tilstede; under alle Omstændigheder skulde de anmeldes for ham. Ellers maatte Forsamlingen kun bestaa af faa Personer, der kom sammen i Stilhed og skiltes igen uden at foretage nogen Slags Spisen og Drikken, og kun ved lys Dag, Mænd med Mænd og Kvinder med Kvinder. Dog maatte Kvinder ikke komme sammen uden Ledelse af en Præst eller „en anden gudelig og erfaren Person, som Præsten havde beskikket til at være tilstede i sit Sted“. Endvidere kunde Husbond og Madmoder holde Husandagt indbyrdes og for deres Børn og Tyende; men ingen fremmed maatte overvære disse eller indkalde dertil medmindre nogen af en Hændelse kom tilstede, dog aldrig mere end to eller tre for at det ikke skulde faa Udseende af en Forsamling.

Denne Forordning var i sin Tid blevet udstedt for at bekæmpe sekteriske Bevægelser. Da Kristian den 6. udstedte den, havde han overhovedet ikke i Tanke, at den nogensinde skulde anvendes paa en spirende og sund folkelig Bevægelse som de gudelige Forsamlinger.

Men det skete alligevel.

Foreløbig breder Bevægelsen sig i nogenlunde Ro; de Skærmydsler, der opstod, kom ikke for Domstolene den første Tid.

En af de første blev Lærer P. Christiansen, Skafterup Skole, Aarsag til. Han var af Greve F. A. Holstein blevet forflyttet fra Menstrup til Skafterup i Begyndelsen af 1832, vel sagtens fordi han sympatiserede med de opvakte. Paa Højtiderne Jul, Paaske og Pinse plejede han at samle Børnene Søndag Mor-

gen og forklare dem Højtidens Betydning. Det skete ogsaa i Skafterup Paaskemorgen 1832. Ved den Lejlighed var nogle Venner fra Bisserup samt en Del Forældre kommet tilstede.

Herover blev Sognepræsten i Kvislemark-Fyrendal, C. Tryde, i hvis Pastorat Skolen laa, meget fortørnet. Han „begyndte at gøre Alarm som var der ildløs i hele Grevskabet, klagede over Lærerens gudelige Forsamlinger med opvakte Kristne i Bisserup og med Skolebørn paa Højtidsdagene, skal have overlæst Provst og Biskop med Klager og tordnede et helt Aar igennem paa Prædikestolen imod ham og de andre opvakte, saa Fyrendal Sognefolk slet ikke forstod, hvad der gik af deres ellers saa sagtmodige Præst, som nu hver Dag var Fyr og Flamme paa Prædikestolen med noget, de ikke vidste, hvad var“. ¹⁾

Ovennævnte Fremstilling af Trydes Syn paa Forsamlingerne turde være lidt ensidig. Det er sandt, at han ikke yndede dem, men i Embedets Arkiv er kun fundet een Klage. Og han forfulgte ikke Forsamlingsfolkene med Politi; men tog Kampen op med dem paa lige Fod: med aandelige Vaaben.

For at skaffe Konflikten ud af Verden tilbød Greve F. A. Holstein nu P. Christiansen, at Møderne maatte holdes i Bisserup Hjælpeskole, siden de ikke maatte holdes i Skafterup Skole.

Tryde aandede lettet op. Nu var den nye Bevægelse blevet bremset i hans Pastorat og dermed formodentlig kvalt i Fødselen.

Men at standse en frembrydende Livsbevægelse

1) „Den nordiske Kirketidende“ udg. af Lindberg.

er lige saa umulig som at hæmme en Flods Løb. Før eller siden bryder den sig Vej frem et andet Sted og med forøget Styrke.

Det ser næsten ud som en Skæbnens Ironi, at da Sognepræsten havde standset Forsamlingsbevægelsen i den søndre Del af Sognene, brød den 3-4 Aar senere frem i den nordre Del, og paa det mest usandsynlige Sted — lige bag Præstens Havegårde!!

I det lille Hus, som ligger der endnu (Mtr. Nr. 9), boede i 1836 Stenhugger Engelbrecht Pedersen, der sluttede sig til de opvakte. Han chokerede en skønne Dag sin nærmeste Nabo, Pastor Tryde, ved at anmelde Forsamling i sit Hjem til førstkommende 2. Sønd. efter Helligtrekonger 1836.

Af den Skrivelse, som Sognepræsten i den Anledning affattede og sendte til Ministeriet findes en Afskrift. ¹⁾ Den lyder saaledes:

„2. Sønd. efter H. 3 K. var jeg tilstede ved en gudelig Forsamling hos Engelbrecht Pedersen i Quislemark: — Forsamlingen bestod af 8 à 9 Personer af begge Kjøen, foruden en Del Børn, som kom og gik. — Der blev sunget og læst som sædvanlig af Brodersens Psalmebog, og oplæst en Prædiken over Dagens Evangelium af Luther efter Vexels Udgave: — i Slutningen holdtes en lang Bøn af en Person, hvis Dialekt var fynsk; Bønnen var uden Salvelse, ja uden Sammenhæng og fuld af Gjentagelser. — Den var upaatvivlelig dog indstuderet og lært udenad, hvilket sluttes deraf, at der undertiden læstes Feil, hvilket tilkjendegaves ved et betonet *Nei* og en Om-sigen og Rettelse. — Efter Bønnen reiste en anden

¹⁾ Kvislemark-Fyrendal Præsteembedes Liber daticus 1836.

sig, som med Ros omtalede *sin Broders* Ord i Bønnen og med meget stærk Stemme holdt et formanende Foredrag, fuld af Kraft, men ikke uden Feiltagelser ved historiske Notitser, iblandt andet om, at Ninive staar endnu den Dag i Dag, fordi den gjorde Bød ved Profetens Prædiken, samt om Jerusalems Forstyrrelse, hvorledes da de fangne Jøder blev solgte, 30 for en Penning, fordi de havde købt den ene for 30 Penning. — Han tilføjede med stærke Gebærder og Slag i Bordet og Trusel om, at Svovl og Ild visse skulde falde ned fra Himmelen, og fortære dem, om de ikke omvendte sig saa og enkelte Udfald imod Geistlige, som imodstod de sande Troende. — Forsamlingen varede fra omtrent Kl. 4 Eftermiddag til Kl. 6. —“

— — Saavidt den Quislemark Præst. Men hvad kan have foranlediget, at han synes at ville tage Kampen op paany?

Pastoratets gamle Embedsbog ¹⁾ giver Løsning paa dette Spørgsmaal, idet Pastor Tryde i den har indført et ministerielt Cirkulære under 2. Jan. 1836 — altsaa ca. 3 Uger før ovennævnte Forsamling —, som han modtog fra Amtsprovsten:

„.... da Cancelliet af forskellige Aarsager, og de i Anledning af samme indhentede Oplysninger, er blevet overbevist om, at der især i nogle af Rigets Stifter, afholdes talrige saakaldte gudelige Forsamlinger tildels foranlediget ved en eller anden tilreisende, eller sigtende til at samle det størst mulige Antal Underskrifter paa Begjæring om Forandring i Henseende til Bøger, der er autoriseret til Brug ved

¹⁾ Liber daticus. 1836.

Religionsundervisningen og i den bestaaende viselige Orden, saa vil Cancelliet herved tjenstlig have Deres Høiærværdighed anmodet om behageligt at indskærpe de Herrer Geistlige i det Dem anbetroede Stift nøie at overholde de i Forordning af 13. Jan. 1741 om gudelige Forsamlinger allernaadigst givne Forskrifter, i hvis Følge slige Forsamlinger ikke maa være talrige og heller ikke afholdes af omflakkende Personer eller uden vedkommende Geistliges Nærværelse eller Forevidende“.

Sognepræst Tryde har altsaa kun handlet som nidkær Embedsmand, der mente, at han burde meddele Cancelliet i hvert Fald eet Exempel paa det i Cirkulæret antydede. Det blev nok ogsaa ved denne ene Gang. En ældre Mand i Kvislemark Sogn erindrer, at Præsten og Engelbrecht engang imellem røg lidt i Haarene paa hinanden. Men ellers gik det hele i Fredsommelighed.

— — — *I Marvede* mærkede man Forsamlingsbevægelsen kort efter, at den var begyndt i Venslev.

Her havde Smed Daniels og Hustrus Hjem i en Menneskealder været som en Bavne, der lyste op i Rationalismens Mørke. At de havde beredt Vejen aandeligt kendtes paa den Modtagelighed levende Kristendom fandt. Lærer P. Christiansen i Menstrup stillede sig snart i Spidsen for de opvakte, men da han allerede 1831 blev forflyttet til Skafterup, var han kun med de første Maaneder. Ved Bispevisitats skildres han som „en saare duelig og derhos flittig og nøjagtig Vejleder. Ungdommen er fortrinlig undervist, en vakker og brav Mand“. Ogsaa hans Kollega i Spjellerup, der hører under Marvede Sogn, Hans

Jensen¹⁾ kom til Forsamlinger rundt om og holdt dem i sit eget Hjem. Han blev brugt som Taler og maa vel nærmest anses for at være P. Christiansens aandelige Arvtager. Ved en Visitats 1835 karakteriserer Biskop Mynster — der ikke yndede de gudelige Forsamlinger — ham med følgende Ord: „hører til de „opvakte“ og mangler altsaa ikke Selvtillid, kathekiserer godt. Han holder gudelige Forsamlinger, men hvor det gaar ordentlig til“. Antagelig har han sin Viden fra Sognets Præst, L. V. Monrad, der stillede sig venligt overfor dem.²⁾

I de følgende Aar fængede den Ild, der var tændt ved Mødet hos R. Ottesen, rundt i de omliggende Sogne. Sjælen i Arbejdet blev snart Jakob Hansen Fisker fra Bisserup. Paa det Tidspunkt den første gudelige Forsamling fandt Sted var han endnu uden videre aandelig Interesse. Men under en Opbyggelse, som R. Ottesen holdt i Bisserup 2. Paaskedag 1830, blev han grebet af Ordet; forinden var der dog gaaet en Forberedelsestid, idet en ældre Mand i Byen, Lars Hansen, jævnlgt havde talt med ham om aandelige Spørgsmaal og vakt Længsel hos ham. Nu begyndte han at indfinde sig ved Møderne, gik i Kirke om Søndagen, ja travede endog helt til Slotsbjærgby for at høre P. A. Fenger prædike.³⁾

Men han kunde ikke blive staaende ved at *høre*. Jakob Fisker følte Kald til at gaa ud og vidne for andre. Sit Fiskeri vilde han ikke slippe. Men naar

1) Johs. C. Jessen: V. og Ø. Flakkebj. H.s Skolehistorie 1938 Side 205.

2) I. P. Mynster: Visitatsbøger I 35 (v. B. Kornerup).

3) Jens Peter Jensen: Jakob Fisker. 1932.

Den gudelige Bevægelse i Sydvestsjælland. 125

han om Lørdagen havde røgtet det, gik han gerne ud, hvor man bad ham komme og holde Møde.

En af de Byer han hyppigt talte i, var Karrebækstorp.

Her havde et Hjem, Niels Andreasens, aabnet sig. Ogsaa de tre Brødre Andreas, Niels og Kristen Mikelsen tog venligt imod ham.¹⁾ Gennem dem fik han Forbindelse med en 4. Broder, Hans, der boede i Aaderup; under et Møde hos ham blev han Redskab til, at den kendte Gmd. Niels Jensen fra Sværdborg blev vakt, der senere kom til at indtage en lignende Stilling i Sydsjælland som Jakob Fisker i Sydvestsjælland.

Jakob Fiskers Opbyggelser forløb ikke altid fredeligt. Naar det rygtedes, at der holdtes Forsamling, samledes adskillige, for det meste Byens Ungdom, ofte udenfor det Hjem og søgte at forstyrre ved Tilraab. Undertiden forulempede de Taleren, naar han gik hjem.

Hos en Forsamling hos Niels Andreasen i Karrebækstorp havde Jakob Fisker faaet en vakt Mand fra Bisserup Jens Kristiansen Væver med. De var kørende i et lille Enspænderkøretøj. Da de paa Hjemvejen passerede Gumperup (det senere Klinteby), hvor Hovedvejen dengang løb, vilde nogle unge Karle lave Løjer med dem. Derved kom en af dem, Hans Larsen, til at tage vel meget ved det ene Hjul, saa Vognen væltede.

Mens de endnu laa i den væltede Vogn paa Vejen, sagde Jens Væver sagtmødt: „Det er haardt for

1) Winther: Menighedsliv i Østsjælland og Kbhvn.

dig, Hans, at staa Gud imod; for nu bliver der bedt for dig“. 1)

Og det slog til. Ordet brændte sig ind i Hans Larsens Sind og han fik ikke Fred, før han blev vakt og kom med. Senere sagde han ofte til Jens Væver med et Smil: „Hvor var det godt, at jeg væltede dig!“

I Sneslev, Førslev Sogn, hvor Jordbunden var beredt ved Skoleholder Johs. Kastrups Gerning, der først afsluttedes omkring 1818, kunde man have ventet, at der allerede var aandsbeslægtede, der lod høre fra sig, saa snart de fik at vide, hvad der skete rundt om. Men det var ikke Tilfældet. Haugianerne skal have været i Sneslev 1812, og prædikedet. 2) Men de efterlod sig intet Spor. Først da to vakte Fynboer nedsatte sig i Sognet, mærkedes det, at der var Grokraft i den Sæd, den gamle Skoleholder havde saæet. De to Mænd var Jens Corneliussen og Sivert Kristiansen, to Fynboer fra Davindeegnen, der sammen med sidstnævntes Broder Jens besluttede at udvandre fra deres Fødeø. Jens bosatte sig i Bisserup som Væver og er omtalt ovenfor. Corneliussen fik en Fæstegaard i Venslev 1830, men blev 5 Aar senere Medhjælper hos den kendte Pædagog Anders Stephansen, der ledede et Institut for Børn paa Fyrendal. Og med ham flyttede han faa Aar senere til Førslev. Sivert Kristiansen købte Overdrevsmøllen i Sneslev og blev boende der Resten af sit Liv. Han og Corneliussen knyttede straks Forbindelse med de opvakte. Begge kom de til Forsamling og begge havde

1) Kvislemark-Fyrendal Kirkeblad 1941 (Meddelt af Fru Marie Jørgensen, Skallerup).

2) Meddelt af Sognepræst Miskow i Krummerup.

de vistnok jævnlig Opbyggelser i deres Hjem. C. tog en Del ud at tale.

Imidlertid kom Gendøbere til Egnen og agiterede. C. lod sig ikke rokke. Men Sivert fik de med sig. Han undlod at lade sine Børn døbe som smaa i flere Aar. Men saa opstod en Skarlagensfeber-epidemi. Han blev bange for, at et Barn skulde dø udøbt og hidkaldte Sognepræsten, der dog nægtede at døbe det, medmindre Sivert atter indtraadte i Folkekirken, og paa den Maade skabte en vis Garanti for, at Barnet blev opdraget i Tro paa Barnedaabens Betydning. Nødtvungent bøjede Sivert sig for det Krav, og han forblev i Folkekirken til sin Død. Han havde den Glæde, at Sønnen Kristian fulgte i hans Spor.

I de Aar blev Bevægelsens Tyngdepunkt Bisserup.¹⁾

Her boede nogle af de Mænd, der blev dens bedste Talsmænd: Jakob Fisker, Jens Kristiansen Væver, Hans Danielsen o.fl. Og her greb den stærkest om sig.

Ovennævnte Hans Larsen bosatte sig i Bisserup som Sandgraver. I hans Hjem holdtes jævnlig Opbyggelse. Han karakteriseres som en stilfærdig Mand, der vel aldrig tog Ordet offentlig, men ved sin uselviske Færd øvede godt i det stille og gav rundeligt til andre, skønt han selv sad i smaa Kaar. Lidt ældre end han var Kristen Larsen, der ogsaa hørte til Pionererne; en faamælt Mand, der ogsaa aabnede sit Hjem. Han var Aalefisker og velstaaende. Guds Riges Arbejde havde en god Støtte i ham, ogsaa økonomisk.²⁾

Jens Væver holdt ikke alene Opbyggelse i sit

¹⁾ Optegnet af denne Afhandlings Forf. (i det følgende forkortet til O. F.). ²⁾ O. F.

Hjem, men talte ved Forsamlingerne. Han var i Besiddelse af stort Trosmod og vidnede frejdigt om sin Tro enten det var blandt ligesindede eller i Rettens Skranke. Engang blev han stævnet i Henhold til Plakat af 13. Jan. 1741 for at have holdt gudelig Forsamling. Herredsfogeden foreholdt ham hans Forseelse og spurgte, hvilket Forsvar han havde! Jens Væver svarede frimodigt: „Kun en fattig Synders, der maa være Guds Barn! Saa maa jeg vel bekende det for Mennesker, naar jeg ikke kan tie stille?“¹⁾ Hans Hustru havde den tunge Skæbne at paadrage sig et Benbrud i 45 Aars Alderen, et Brud hun aldrig kom sig for, skønt hun levede mange Aar efter. Denne Prøvelse bar hun og hendes Mand med stor Taalmodighed.

Engang fik en berygtet Mand i Bisserup, den slette H., Tyfus. Ingen turde paa Grund af Smittefaren gaa ind i hans Hus og pleje ham.

Skønt han havde spottet Væverens Familie for deres Trosliy; sagde Jens Væver til sin Hustru, saa snart han hørte, at H. laa syg og hjælpeløs, at han vilde gaa hen og pleje ham.

„Du vil da ikke gaa derhen; han har gjort Nar af dig?“ indvendte hun.

„Jeg gaar,“ sagde han, „og bliver ikke smittet, hvis Gud ikke vil det.“²⁾

Hans Danielsen var Skrædder. Han regnedes for en af Bevægelsens lyseste Hoveder, havde let ved at færdes med Mennesker og var i Besiddelse af en naturlig Veltalenhed, hvorfor han anvendtes meget som Taler.

¹⁾ og ²⁾ O. F.

Der kunde være Grund til at nævne ogsaa Navne paa nogle af de Kvinder, der fulgte deres Mænd ind i den gryende Dag, der var ved at bryde frem i det aandelige Liv; de tog deres Del af Opgaven. Det var dem, der gæstfrit stillede Hjemmet til Raadighed for Møder og Samtaler, og det var dem, der passede Gerningen hjemme, mens Mændene tog rundt og talte. Om de fleste af dem ved vi intet, men een skal dog fremhæves: Jakob Fiskers Hustru Johanne. Hun og hendes Mand havde ingen Børn, men de tog et Barn til sig og gav det et godt Hjem. Og iøvrigt blev deres Hjem Samlingsstedet for de gudelige, hvor de kunde gaa ud og ind som de lystede.

I Venslev stod Forsamlingsbevægelsens Vugge. Og i Venslev fik den sin stærkeste Udvikling.

Her ledede dens to første Førere, Rasmus Ottesen og Lærer Rasmus Sørensen, skiftevis og i Fællesskab de gudelige Forsamlinger. Naar de holdt dem sammen, indledte man med en Salme, hvorefter der var Bøn samt Oplæsning ved Lærer Sørensen af et Kapitel i Bibelen, som han udlagde kort og enfoldigt. Enhver kunde saa frit udtale sig om, hvad han havde paa Hjertet, især i Tilslutning til det oplæste. S. sluttede med Bøn og R. Ottesen læste en Søndagsprædiken efter Luthers Postille som Skik og Brug var paa Fyn, bad en Bøn og sluttede med en Salme.

Naar R. Sørensen var fraværende, undlod man Bibellæsningen.

— De første 3-4 Aar voksede Tilslutningen jævnt. Det var mest Folk fra Sognet, der deltog. Men omkring ved 30ernes Midte eller lidt før skete en Forandring i Retning af stærkt øget Tilvækst.

Den ydre Aarsag var en Avispolemik mellem den af Forsamlingsfolkene meget yndede Præst P. A. Fenger, Slotsbjergby, og Redaktøren af Vestsjællands Avis, Sognepræst Bastholm, Slagelse. B. følte sig angrebet i en Prædiken, som Fenger havde holdt, og skrev en skarp Artikel i sit Blad. Fenger svarede igen. Indlæg fulgte nu paa Indlæg. Slotsbjergbypræsten fik Støtte fra flere af de førende Penne: Greve F. A. Holstein, Lærer Rasmus Sørensen, Venslev, Kapellan Holm, Hyllested, og Sognepræst Rønne, Haarslev. Den livlige Pastor Clausen, Gimlinge, sammenlignede træffende disse indbyrdes vidt forskellige Mænds Maade at føre Debatten paa — der blev en af Datidens største Avisfejder og er gaaet over i Historien under Navnet den vestsjællandske Krig — med Hærens Vaabenarter. Greven, Rønne og Fenger var det solide Infanteri, Grundvaabenet, den akademiske Holm det hurtige og lette Kavalleri. R. Sørensen repræsenterede det tunge Skyts: Artilleriet. Dette sidste forstaas ud fra den Titel, han gav sit Stridsskrift: „Vor kristne Tros Forsvar mod Pastor Bastholms Angreb, med Bevis, at hans Ytringer i disse er ugudelige, ukristelige og løgnagtige.“¹⁾

Rigtignok fik han et Sagsanlæg paa Halsen, der resulterede i en Bøde paa nogle Rdl. Men det virkede som en vældig Reklame for de gudelige. Folk fik Opmærksomheden henledt paa dem og følte sig tiltalt af deres ærlige, uforfærdede Færd. Nye Ansigter dukkede op ved Opbyggelserne. Ved en gudelig Forsamling, der godt et Aar efter Avisfejden, nemlig i Jan. 1835, holdtes i Venslev Skole, deltog mellem 100 og 130.

1) P. Boisen: Præsten F. L. Boisens Liv og Levned. 104 ff.

Denne Vækst syntes glædelig. Men i Virkeligheden rummede den en Fare, hvad snart skulde vise sig.

Forsamlingernes Maal, fra den første blev holdt 5-6 Aar tidligere, var Opbyggelse, personlig Samtale og Sjælesorg. Man vilde leve med hverandre i en kristelig Enhed som Lemmer paa et Legeme, gennemtrængt af een Aand. — Dette kunde bedst realiseres, naar der kun var 10-20 tilstede.

Ved de store Forsamlinger blev det væsentlig Lederne, der talte, de øvrige var tavse. Opbyggelserne mistede den Karakter af Fortrolighed de havde. Der kom noget officielt over dem.

Desuden tog man Spørgsmaal frem, der laa fjernt fra det rent opbyggelige. Man drøftede Sognebaandsløsning, Præsteordinationens Værdi og BARNEDAABENS Gyldighed!¹⁾ Dette rummede Fare for, at man kom til at strides om Troen i Stedet for at være i Troen.

I Slutningen af 30-erne begyndte sekteriske Bevægelser at fiske i rørt Vande. Det værste var, at Ottesen og R. Sørensen begyndte at vakle i deres folkekirkelige Stade. 1837 forberedte R. Sørensen større Skridt til Udtrædelse af Folkekirken og støttedes af Gravør Mønsted, Slagelse, samt Ottesen. Mønsted gik senere over til Baptismen og Sørensen tog deres Læresætninger i Forsvar. Ottesen, der 1835 stod den grundtvigske Anskuelse nær, var ikke forblevet uberørt af de baptistiske Synspunkter.

Ingen af de to tog dog det endelige Skridt, men forblev i Folkekirken.

Snart glider de noget i Baggrunden. Ottesen forlod 1836 Venslev. Faa Aar senere trak Sørensen sig

1) Holm: F. A. Holstein. 1843. S. 232.

noget tilbage og blev stærkt interesseret i offentlige Anliggender. ¹⁾ Mænd som Jakob Fisker, Hans Danielson og Jens Corneliussen samt Jakob Hugger fra Venslev, trofaste Børn af Folkekirken, overtager Ledelsen. Og det spores snart. Forsamlingerne kommer ind i et roligt Leje. En Del faldt fra, men det havde til Følge, dels at de, der blev tilbage, var saa meget mere trofaste, dels, at man atter kunde føre det oprindelige Ideal frem: Opvækkelse.

I Slutningen af 30erne holdes Opbyggelserne i Venslev i deres oprindelige Form som smaa Forsamlinger. En af Deltagerne fra denne Tid hed Maren Nielsen, gift med Niels Nielsen, Venslev. ²⁾ I 1840 rejste hun fra Sognet og i den Anledning holdtes en Afskedsfest for hende af hendes Trosfæller. Ved den Lejlighed skrev hun en Afskedssang, der siden er blevet bevaret i Afskrift. ³⁾ Da den er den eneste af de Sange og Salmer, der er blevet skrevet af Forsamlingsfolkene her paa Egnen, der er blevet bevaret, skal den gengives her:

En kærlig Afsked vil jeg tage
med eder alle, store og smaa,
og ønske, at vi alle Dage
i Aanden sammenbindes maa
og her i Tiden lovlig stride,
saa vi kan Sejerskronen faa
og stilles ved den højre Side,
naar Dommens store Dag skal staa.

O, vel os da, naar vi skal samles
hos Gud i evig Salighed.

1) Biografisk Haandlexicon. S. 529.

2) og 3) O. F.

Hvor al vor Sorg og Strid forvandles
til idel Fryd og Salighed,
vor Jesus selv paa Tronen skue
samt mange Engles Tusinder,
da skal vi aldrig mere grue
for nogen Spot og Lidelse.

Ak, I, som har begyndt at vandre
paa Livets Vej til Salighed,
staa fast i Striden med hverandre,
vig ej tilbage noget Fjed.
Lad Verden spotte, le og glæde
sig her en kort og stakket Stund,
de, som her le, skal hisset græde,
det siger selv Sandhedens Mund.

Nu da til Slutning vil jeg sige
til eder alle et Farvel!
Tænk paa det søde Himmerige,
sørg trolig for din arme Sjæl.
Det er det sidste jeg vil bede,
o, Herre, hør mit Hjertes Bøn:
Du selv os frem til Maalet lede,
og være vores Del og Løn.

(Fortsættes).